

ДНЕВНИКЪ

(стенографически)

на

II-то обикновено Народно Събрание.

XL ЗАСЪДАНИЕ ВЪ СРЪДА 21 МАИЯ 1880 ГОД.

(Начало 8 часа рано подъ председателството на Сукнарова.)

Председателъ: (Звъни:) Ще се чете списъка.

Секр. Баларевъ: (Чете списъка.)

Вчера отсъствуваха: Стояновъ, Брънчевъ, I. Ковачевъ, Хр. Стефановъ, Нино Петровъ, Д-ръ Молловъ, Епископъ Климентъ Браницкий, Даскалъ Тодоръ, Стамболовъ, Живковъ, Тишевъ, Кирковъ, Д-ръ Антоновъ, Бурмовъ, Начовичъ, Савва Илиевъ, Костаки Буюккюглу, Симеонъ Митр. Преславски, Болѣрски, Т. Икономовъ, Есадъ Ахмедовъ.

Председателъ: Отъ 172 депутати 21 касирани, 16 упразднени, 46 отсъствуватъ, сичко 83, присъствуватъ 89. Има повече отъ половината, засѣданieto се открива. Министра на Просвѣщенiето ще направи предложение, преди да пристъпимъ на дневния редъ.

М-ръ Гюзелевъ: Почитаемо Събрание! Между въпроситѣ, които трѣба да се въведатъ въ настоящата сесия, има единъ отъ най неотложимитѣ, той е въпросътъ за училищата, които отъ времето на освобождението ни се парализираха, и до сега нищо не напреднаха. Всекий е съгласенъ, че трѣба да се зематъ нѣкои мѣрки за подобрението на налитѣ училища и то още въ този сесия. Главната причина е, че трѣба да се рѣши въпросътъ сега, защото училищата се отварятъ въ Септември, а бѣдѣщата сесия, както знаемъ, ще стане въ другата половина на Октомврий; така щото ние трѣ-

ба още сега да земемъ нѣкакви мѣрки, за да се положатъ вѣче на есенъ въ дѣйствиe. Въпросътъ е: какви мѣрки могатъ да се зематъ? Конституцията гласи, че първоначалното учение е задължително и безплатно. То е краежгълния каменъ, на който трѣба да построимъ зданието на нашето образование. Азъ вѣрвамъ, че синца сми съгласни че безплатността се разумява, че не можемъ да земемъ парично отъ ученика за учението му. Но ние трѣба да размислимъ този безплатностъ, защото ако земемъ, че правителството ще се грижи за училищата, и че ще се поддържатъ училищата съ правителствени разноси, тогава играе правителството въ това главната роль, а общината остава на страна. Ние можемъ и така да си представимъ, че училищата да бѣдѣтъ на общинитѣ, и тѣ да ги нареждатъ; така щото да бѣде достъпно на сички, безъ да се зематъ плати за ученицитѣ. Азъ забѣлѣзвамъ това, че налитѣ училища до настоящата минута бѣха и оставатъ общински, по духа на дѣйствиющитѣ до сега Вр. Правила отъ бившето управление. — Ще прочета сега слѣдующето предложение (Чете):

I. За поддържане училищата си общинитѣ сж длъжни, ако не достигатъ училищнитѣ приходи, да събиратъ отъ членоветѣ си недостающата частъ въ пари или въ натура.

II. Размѣрътъ на недостающата частъ се показва отъ училищното настоятелство въ едно общо

събрание, което избира и упълномощава особена комисия за расхвърлянето на тая част върху членовете на общината.

III. Събирането на недостающата част се извършва отъ общинското управление, което има право да глоби противящитъ се за въ полза на училището въ двоенъ размъръ противъ това количество, което е опредѣлено всѣкому при расхвърлянето.

IV. Надлежнитъ власти сж длъжни да оказватъ при това съдѣйствието си на общинитъ.

V. Общинитъ сж отговорни предъ правителството, ако не плащатъ редовно на учителитъ си.

VI. Учителитъ могатъ да изпълняватъ други селски работи само по взаимно съгласие.

Колкото за послѣдното, считамъ за нужно да дамъ обяснение. Учителитъ за сега по селата сж се обърнали и на писари, когато отъ друга страна той трѣба да бѣде и учителъ и пѣвецъ въ църквата. За това турихъ че само по взаимно съгласие може да върши писарска длъжностъ въ селото.

Каролевъ: Азъ искахъ да обърна вниманието на послѣдното предложение. Тука е казано, че учителитъ не трѣба да се товарятъ съ писарска работа, освѣнъ по взаимно съгласие. Колкото за пѣннето трѣба въ църква да пѣе, защото нѣма за тази работа други. Но той да бѣде и писаръ, на това не съмъ съгласенъ. Той за своя частенъ интересъ може да се съгласи да бѣде писаръ; но съ това не ще може да бѣде самостоятеленъ по своитѣ училищни занятия. Заради туй трѣба учителитъ да сж съвършено самостоятелни. Колкото за пѣннето въ църква, то е вѣче неизбѣжно.

Т. Станчовъ: Вѣрвамъ, че сѣкий отъ насъ очакване по учебната частъ, която е сила на отечеството ни, да чуе и види по обширенъ законопроектъ за нашитѣ народни начални училища; но за жалостъ не се чуватъ освѣнъ нѣколко предложения отъ г-на Министра на Просвѣщенieto, които ако ги вземемъ и разгледаме или прочетемъ, то наистина тѣ сж толкова малки и ограничени, щото едвамъ ще удовлетворятъ нуждата на нашитѣ училища. Но нека благодаримъ на г-на Министра и за това; а за сега преди да се приематъ, да се прочетатъ членъ по членъ тия предложения и тогава да се вотираатъ.

Каролевъ: Не е достатъчно, дѣто се говори; трѣба да се кажатъ и мотивитъ. Г-нъ Станчовъ нека обясни недостаткитъ на тѣзи предложения.

Т. Станчовъ: Ако би било друго лице, нещѣше да бѣде трудно да му докажа; но вий не сте отъ ония лица, които не разбиратъ що трѣба за едно училище.

Бръшляновъ: Г-нъ Станчовъ, като зима предъ видъ предложението на г-на Министра на

Просвѣщенieto, между другото, види се иска да покаже себе си вѣщъ, като казва просто, че това предложение е съвсѣмъ недостаточно; защото господству по учебната частъ очакватъ нѣкои дълги предложения и проекти. Незнае ли той, че проекта за училищата отъ г-нъ Министра се е раздалъ, но по нѣмание време въ настоящата сесия не е представенъ въ камарата. Това като не може да стане, а да не сж лишени училищата ни отъ единъ редъ, резултира ги Г-нъ Министръ въ тия предложения. Сѣкий желае да се разисква подробно проекта за училищата, но времето е кжсо, и ние не можемъ пространно да разгледваме проекта. За това да се съгласимъ съ това предложение, и да не отиваме въ дълги краснорѣчия, че това било и се очаквало онова, защото се знаемъ кои сме си.

Пановъ: Почти сжщото искахъ да кажа, да не разискваме много и да не говоримъ за разни работи, нито да искаме мотиви отъ г. Станчова, който самичка говори безъ мотиви. Намъ предлѣжи сега да разискваме членъ по членъ предложението отъ г. Министра; трѣба да свършимъ по скоро работата.

Еп. Клим. Браницкий: Щѣхъ да кажа, че ние трѣба да приемемъ предложението на г-на Министра, както той го предлага. Какви сж нуждитъ за училищата и какво сме очаквали, за това не е сега време да го разказваме. Г-нъ Министръ предлага онова, на което може да се основава бѣдщия напредѣкъ на нашитѣ училища. Съ тѣзи предложения, ние нѣма да направимъ училищата си най-добри, защото ако нѣмаме пари и необезпечимъ състоянието на училищата, тогава сичко е напраздно. Първоначалното обучение трѣба да бѣде въ рѣцѣтъ на общинитъ; защото ако бѣде въ рѣцѣтъ на правителството, не ще да има такъвъ успѣхъ, както ако да принадлежи на общината. Общината да се грижи за училищата, като за дрѣхы и хлѣбъ, защото и учението е една умствена дрѣха, единъ умственъ хлѣбъ, който ни е пужденъ. За това ние трѣба да приемемъ предложенията на г-на Министра (Гласове: Съгласни.)

Митр. Симеонъ Преславски: Напълно съмъ съгласенъ, че има надлежна нужда да се приематъ тѣзи предложения отъ г-на Министра, но желалъ бихъ да се запази формалността при внасянето на законопроекта, която е предписана въ 109 чл. на Конституцията. Споредъ този членъ, трѣба сички предложения да се внасятъ отъ надлежнитъ Министри съ княжеска заповѣдъ. Ненамира ли удобно г-нъ Министръ да съобщи на Събранието, да ли се внесени тѣзи предложения по княжеска заповѣдъ, или не?

Мин. Каравеловъ: Азъ мисля, че щомъ се

предлага нѣкое предложение отъ страна на правителството, то оно става съ съгласието на Княза. Едва ли ще се рѣши единъ Министръ да предложи нѣщо на Нар. Събрание, безъ знанието на княза. По-голѣми законопроекти, за които се избира комисиия, се внасятъ съ една бумага; но за такива кратки предложения не считамъ за нужно да има особена бумага; но внасятъ се сички съ съгласието на княза. (Гласове: Исчерпано е!).

Т. Станчовъ: Въпросътъ на Нег. Преосв. Преславски трѣба да бѣде подкрѣпенъ отъ 5 депутати. За това да се пита Събранието, да ли се подкрѣпя предложението му.

Митр. Симеонъ Преславски: Исканъ само да питамъ, да ли се е запазила формалността; а понеже г-нъ Министръ на Финансиитѣ обявява, че сичкиятъ предложения ставатъ съ съгласието на княза, то азъ съмъ доволенъ и си оттеглямъ предложението.

Предсѣд. Желаетъ ли Народ. Събрание да се произнесе веднага върху предложението исцѣло, или членъ по членъ? (Гласове: членъ по членъ.).

Мин. Гюзелевъ: (Чете предложението I. За поддържанieto народнитѣ училища.)

Предсѣд. Желаетъ ли нѣкой да говори? (никой не се яви.)

Славейковъ: Дѣйствително, като нѣма кой да говори, то ще каже да се приеме и трѣба да се приеме. Желатъ бихъ само да се поговори за това, да ли да се зима данѣкътъ за училищата въ пари, или въ натура? Върху това сж ставали дълги разисквания въ административния съвѣтъ, когато станала питаная отъ бившето Министерство. Различни способи се употребляваха до сега: въ натура или жито се даваше, или пари се събираха, така че, на различни мѣста бѣха и различни способности употребени. До колкото азъ се занимавахъ съ този въпросъ, намѣрихъ за по-цѣлесходно да се дава пари. Истина е, че въ натура съ малко трудъ, излиза по-голѣма сума за поддържане училищата, но по-дѣйствителна помощ сж паритѣ. Азъ бихъ желалъ при приеманieto този членъ, да се има предъ видъ, че има мѣста, дѣто е по-цѣлесходно да се зима въ пари и за това да се не блѣскаваме само въ натура, но да се опредѣли такова даждие. Това има да кажа за събиранието паритѣ, а когато доде редъ, ще поговоря и за освобождението учителитѣ отъ селскитѣ работи.

Грѣнчаровъ: Азъ напротивъ намирамъ предложението на г-на Министра за добро да се събира и въ натура. Това предложение се отнася до народ. училища, които трѣба да бѣдѣтъ най-распространени между насъ. Ние знаемъ, че за селския учителъ много по-мѣчно се събиратъ пари, отъ колкото жито. Жито селенина всѣкога ще даде повече,

отъ колкото пари. Тожѣ и расхвърлянието помощта е по-лесна въ натура, отъ колкото въ пари. Общината може да продаде събраното жито и ще си има пари за училището. За това намирамъ твърдѣ-сгодното предложението на г-на Министра.

Т. Икономовъ: Г-нъ Грѣнчаровъ каза, че при поддържанieto училищата, трѣба да се глѣда по лесното, отъ колкото по-хубавото. Селенитѣ даватъ охотно, когато иматъ жито, но какво ще дадатъ, когато имъ се не роди? Така ще иматъ нѣкога годишенъ убийтъкъ и населението ще бѣде принудено да прекращава расхордитѣ, и така ще се запемарятъ училищата. Най-добъръ способъ е, да се задължи селенина въ пари да дава помощта си за училищата. По селата трѣба да се направятъ и фондове за построяние на нови училища и за степендии, да могатъ да постъпватъ ученицитѣ въ по-високи училища; да се съставатъ библиотеки и пр. Но сичко това може да се постигне, ако сѣка година помощта се събира въ пари.

Т. Станчовъ: Предложението казва: или въ пари, или въ натура; слѣдователно нѣкои села могатъ да даватъ въ пари, а нѣкои въ натура. За това е много добръ казанъ тамъ, а кмета и старѣшинитѣ ще опредѣлятъ по какъвъ начинъ ще бѣде най-лесно за селото. Съ това предложение г-нъ Министръ дава възможностъ на селата да вършатъ и едното и другото.

Мин. Гюзелевъ: Съ предложението се предоставя на общината сама да си рѣши въпроса.

Рангелъ Костовъ: Колкото за училищата въ селата, и азъ съмъ билъ учителъ нѣколко време. Като се даде свобода на общината, то мисля, по-полезно е да се събира жито, защото зайре може повече да се събере и повече пари могатъ да излезатъ отъ житото. За това да се даде свобода на общината сама да си глѣда училищата, тогава тя ще направи сичко.

А. Цановъ: Единъ отъ предговорившитѣ каза, че когато има добро жито, ще има и изобиленъ доходъ; но когато не се роди жито, какво ще стане тогава? Ние знаемъ отъ опитъ, че въобщно селското население по-мѣчно дава пари. Единъ грошъ пари повече му се види, отъ колкото за два гр. жито. По-добъръ е да предоставимъ право на общинитѣ, да сж свободни, да си намиратъ срѣдства, или въ пари, или въ жито. Едно село ще дава пари, друго — жито. За това съмъ на мнѣние да не ги ограничаваме, но нека натовимъ на общинитѣ да помагатъ на училищата си както могатъ.

Еремия Геншовъ: Слушамъ отъ Г-да депутитѣ, какъ ще се грижимъ за училищата и учителитѣ си. Азъ казвамъ, да се даде пълна свобода на се-

лата да си нареждат училищата; защото тогава тѣ ще станатъ много хубави. Населението има разни обичаи: то събира и пари и жито; или посѣва особени ниви за училищата, а послѣ продаватъ жито. Работата е да имъ се остави свобода, както искатъ да ги нареждатъ и инспекторитѣ да бждѣтъ способни хора, които да ги подбуждатъ, и тогава училищата ни ще трѣбнатъ къмъ напредѣкъ.

Т. Икономовъ: Г-нъ Цановъ каза, че по лесно било за селянитѣ да плащатъ въ натура, и че когато е имало храна, имало е и пари. Това е до нѣкъдѣ право. Но работата е, ще ли родятъ нивитѣ или не; за това трѣба да се плаща въ пари. Ако да правимъ законъ за училищата, желателно е да се направи даването за училищата задължително, за да иматъ сѣщитѣ доходи всяка година; но това може да стане само съ пари. Другоиче ако се случи неплодовита година, ще кажатъ: нѣмами жито, и училищата ще пострадатъ. Азъ зная това отъ опитъ, когато съмъ билъ инспекторъ.

Славейковъ: Този въпросъ се подигна най-напредъ отъ мене, и както видя не се разумѣ, какво искахъ да кажа. Азъ като подигнахъ въпросътъ, не го предрѣшвахъ, нѣ само забѣлжихъ, че по голѣма опитностъ имамъ въ това, и като желая училищата да бждѣтъ по-добрѣ усигурени, казахъ да се помага съ пари. Нашитѣ мѣнастири и църкви се поддържаха до сега отъ милостини, които се събираха; но тѣ не бѣха никакъ опредѣлени и селенитѣ не считаха това за данѣкъ. Азъ казвамъ, че за напредъ трѣба да излѣзе и за тѣхъ една наредба и че трѣба да ги поддържа ми здраво, като стане даването задължително. Ако се събира жито, може да дойде време, щото количеството да бжде недостатъчно, а селениитѣ мисли, че като е далъ една паница жито, той е вѣче изпълнилъ длъжността си за поддържане на училището. Но трѣба да знаемъ, че за училищата трѣба опредѣлена сума, и въпросътъ е, колко има да се плаща за училището, и да ли ще бжде достатъчно онова, щото е далъ? Работата съ паритѣ е нѣщо по сигурно. Азъ предлагамъ щото да бжде или съ пари или въ натура, но да бжде по-опредѣлено; защото ако остане произволно, може да остане и неиспълнено.

А. Цановъ: Азъ некажахъ да се остави произволно на селенитѣ какво да се дава. Които иматъ пари и обичатъ да дадѣтъ пари, нека дадѣтъ; а които иматъ жито, да даватъ жито; когато нѣма жито ще бжде принуденъ да дава пари. Азъ мисля, че всякога едно правение на законъ трѣба да се съобразява съ обичаитѣ на населението. Ако опредѣлимъ сега само пари, това ще бжде една нечакана мѣрка, отъ която могатъ да станатъ неспоразумѣния между населението.

Грънчаровъ: Като ние оставимъ собствено на общинитѣ да си поддържатъ училищата; за това трѣба да ги оставимъ и свободни да си нареждатъ поддържането на училищата. Пари ли ще събиратъ или въ натура ще ги расхвърлятъ, това е тѣхна работа. Ние трѣба само да ги задължимъ да поддържатъ училищата си, а въ начинътъ на поддържането да ги оставимъ свободни. За това съмъ съгласенъ съ предложението на Г-на Министра, което трѣба да се приеме безъ да се препирами за този работа. А когато се представи добръ нареденъ законъ, тогава можемъ да говоримъ по-вече за него. Настоящитѣ предложения сж просто задължителни само за да не останатъ училищата въ такова положение, въ каквото сж били до сега.

Председателъ: Има още 4 души да говорятъ, желае ли Нар. Събрание да ги слуша? (Гласове: исчерпано е.)

Мин. Гюзелевъ: (Чете I предложение.) „За поддържането на училищата си, общинитѣ сж длъжни, ако недостигатъ училищнитѣ приходи, да събиратъ отъ членоветѣ си недостающата частъ въ пари или въ натура.“ (Приема се.)

(Чете II предложение.) „Размѣра на недостающата частъ се показва отъ училищното настоятелство въ едно общо събрание, което избира и упълномощава особена Комисия за разхвърляние тая частъ върху членоветѣ на общината.“ (Приема се.)

(Чете III предложение.) „Събирането на недостающата частъ се извършва отъ общинското управление, което има право да глоби противящитѣ се за въ полза на училището въ двоенъ размѣръ противъ това количество, което е опредѣлено всѣкому при разхвърлянието.“

Славейковъ: Приемамъ предложението, но се боя едно нѣщо, което се казва въ него: да ли отъ глобяването ще стане полза или ще направимъ съ него единъ раздоръ въ населението? Защото да оставимъ на нашитѣ селени да глобяватъ, то тѣ едва ли ще могатъ да го направятъ; но отъ друга страна виждамъ, че безъ глоба не се върши нищо, за това трѣбало е да предоставимъ на по-горния инстанция глобенето.

II. Станчовъ: Азъ отъ опитъ зная, че ставатъ такива работи, каквито каза Г-нъ Славейковъ; но по долу има и това, че надлежитѣ власти сж длъжни да показватъ нужното съдѣйствиe на общинитѣ въ това отношение. За това азъ съмъ съгласенъ да се приеме това предложение. (Гласове: да се приеме!)

Рангелъ Костовъ: Тукъ се говори заради глобата; да се недава право на селенитѣ да глобяватъ, като че селенитѣ сж съвсѣмъ диви. Тѣ сж човѣци Г-да. Трѣба да се земе предъ видъ какви разноски трѣба

да плати всеки човек и да му се каже да ги даде или въ натура или въ пари; но има човѣци, които живѣятъ въ горитѣ при стокитѣ си и не знаятъ що е училище и нещатъ и да знаятъ. Ако не се даде право на общинитѣ да глобяватъ, нищо няма да стане. Ние трѣба да приемемъ предложенията, както ги предложи Г-нъ Министръ.

Митр. Симеонъ: За предложението на Г-на Министра няма нищо да кажа, защото си е намѣсто, но има едно нѣщо, което или е казано по-долу, или го недочухъ, ако е било по напредъ. Кой ще бѣде онзи, който ще распредѣля данѣктъ, и какъ ще го расхвърлятъ, — дали споредъ състоянието, или всекому наравно? Ако има такова нѣщо, тогава мойтъ въпросъ е излишенъ.

Мин. Гюзелевъ: Това го има въ предложението, което четохъ. (Чете още единъ пътъ II предложение.)

Митр. Симеонъ: Тука се казва само за недостатѣктъ; но какъ трѣба да се расхвърлятъ, и какъви мѣрки трѣба да се зѣматъ за расхвърлянето, не е казано. (Гласове: това оста на Комисията.) Комисията може да расхвърли наравно, което ще бѣде несправедливо, затова трѣбало е, да се каже въ законътъ: споредъ състоянието на селенитѣ; и това не би било лошо.

Предсѣдателъ: Има 8 души да говорятъ. Желаетъ ли Нар. Събрание да ги слуша? (Гласове: нежелаетъ; исчерпано е.) Приема ли Нар. Събрание III предложение? (Приема) Който не приема да си дигне ржката. (Никой не дигна.)

Мин. Гюзелевъ: (Чете IV предложение.) „Надлежитѣ власти сж длѣжни да оказватъ при това съдѣйствието си на общинитѣ.“

Грънчаровъ: За събиране даващето за поддържането на училищата се каза: който се противи ще се глобява; но освѣнъ това има и други прѣчки за добрия вървежъ на училищата.

Предсѣдателъ: Моля да говорите за IV предложение. Желаетъ ли Народ. Събрание да се прочете още веднѣжъ? (Нежелаетъ.) Приема ли Нар. Събрание IV предложение както се прочете отъ Г-на Министра? (Приема.) Който не приема да си дигне ржката. (Никой.)

Мин. Гюзелевъ: (Чете V предложение.) „Общинитѣ сж отговорни предъ правителството, ако не плащатъ редовно на учителитѣ си.“ (Приема се.) (Чете VI предл.) „Учителитѣ могатъ да изпълняватъ и други селски работи по взаимно съгласие.“

Славейковъ: Думата ми е за „взаимно съгласие“. Ние знаемъ, че въ селата всекога трѣбать хора, които знаятъ да пишатъ повече, и въ нѣкои села се изисква това отъ учителитѣ. За това даскалитѣ по селата сж задѣлжени и даже насилствено

ги принуждаватъ, да оставятъ училищата и да изпълняватъ, каквото имъ се наложи отъ селото. Учителитѣ, като знае, че е задѣлженъ отъ селенитѣ да имъ пише, то той съ това занемарява училището и слѣдва чорбаджилѣктъ. За това трѣба да си има особенъ човѣкъ, който да имъ пише въ селото, а учителитѣ да не бѣде задѣлженъ за това. Ние трѣба да направимъ законъ, щото учителитѣ да извършва само учителската си длѣжностъ и да си знае само николата.

Мин. Гюзелевъ: Когато прочетохъ въ начало това предложение, обяснихъ, защо е прибавена думата „взаимно съгласие“. Тя е турена тамъ, защото учителитѣ въ много села сж задѣлжени да помагатъ въ църква, което е неизбѣжно. Следователно съ такива коментари може да се приеме. Въ протоколътъ може да се забѣлѣжи, че се приема този членъ въ такъвъ смисълъ, учителитѣ да помагатъ въ църква.

Рангелъ Костовъ: Наистина азъ съмъ съгласенъ съ Г-на Славейкова. Азъ като бѣхъ учителъ въ село, първо ме цѣниха за учителъ, но като дойде работа за децѣтъ, тѣ ме зимаха на селски работи, а николата се напущаше. Когато дойде време за испитъ и ученицитѣ неможаха да дадѣтъ добръ испитъ, то пакъ учителя билъ лошъ. За това не съмъ съгласенъ да се мѣсятъ учителитѣ въ селски работи. Колкото за въ църква да пѣятъ, съгласенъ съмъ; но въ селски работи, никакъ да се не мѣсятъ. (Гласове: исчерпано е!)

А. Цановъ: Ако се промѣни и се каже „селски работи“, тогава ще се разбира да ходи по житата да пише на селянитѣ, църквата не се брѣе като селска работа.

Славейковъ: Азъ бихъ казалъ учителитѣ да сплѣтѣ само училището и църквата. (Гласове: да!)

Каролевъ: Може да се случи, щото учителитѣ да не знае да пѣе; за това не може да се задѣлжи да пѣе въ църква; защото може да се случи да бѣде добръ учителъ, а лошъ пѣвецъ.

Лазаръ Дуковъ: Както забѣлѣжи Г-нъ Недѣлковичъ, да се забѣлѣжи въ протоколътъ, че когато е време за распусъ, учителитѣ да помагатъ на селенитѣ, но когато редовно слѣдва училището тогава да не бѣде задѣлженъ за други селски работи.

Грънчаровъ: Като Г-нъ М-ръ се съгласява, повече говоренне и препирни не трѣбать. Колкото за забѣлѣжката на Г-на Лазара Дукова относително до времето на распусътъ, то учителитѣ може да иде презъ туй време въ нѣкой градъ, за да се учи и образува повече, а не да слѣдва селски работи.

Мин. Гюзелевъ: Тогава азъ мисля да стане редакцията така: „Учителитѣ немогатъ да се това-

рятъ съ други длъжности по селски работи.“

Председателъ: Приема ли Нар. Събрание това предложение както се прочете? (Приема се.) Желаетъ ли Нар. Събрание да изслуша и сички-тъ предложения?

Никола Мажковъ: Тѣй като се приеха предложенията на Г-на Министра на Просвѣщенето за срѣдствата на училищата, то отъ това ще се подигнатъ нашитѣ училища много; защото знаемъ, че нашитѣ училища като иматъ срѣдства, и ако ще има добри заплати, ще има и добри учители, отъ които ще успѣватъ и училищата. Друго едно нѣщо има, което спира добрия вървежъ и успѣхъ на нашитѣ училища; това е нередовното идване на селскитѣ дѣца въ училището. Въ Констит. стои, че първоначалното учение е задължително, а селскитѣ дѣца ходятъ само зимъ 2—3 мѣсеца на школа. Стапе ли протѣтъ, училището се напуева, така щото всичкитѣ трудове на учителя оставатъ напраздно. Заради това предлагамъ, ако е възможно да се тури единъ членъ, съ който да се опредѣли редовното идване на ученицитѣ въ училището и така да се избѣгне този недостатъкъ въ нашитѣ училища.

Мин. Гюзелевъ: За този въпросъ е предвидено въ временитѣ правила. Конст. казва, че първоначалното учение е задължително. Ако размислимъ по-добрь за тая работа, задълженето не може да се изпълни изведнажъ, но трѣба да се изпълнява постъпено. Какъ ще можемъ да съберемъ всичкитѣ дѣца, когато още нѣмаи доволно число учители за да ги учатъ? —

Грънчаровъ: Подигнатиятъ въпросъ отъ Г-на предговорившия е доста важенъ и намѣсто. Ние знаемъ, че нашитѣ училища страдатъ не само, че учителитѣ немогатъ да се поддържатъ, но и отъ това че училищата не се посѣщаватъ отъ ученицитѣ. Ако нѣмаи ученици, то не ще имаи и училища. Съ 10 или 15 души ученици, училище небива. Въ Конст. е казано, че първоначалното учение е задължително и трѣба да вземемъ мѣрки, да се прашатъ дѣцата редовно да се учатъ; защото само тогава ще напредватъ. Защо ще отваряи училища, когато родителитѣ не ще бждатъ задължени да прашатъ дѣцата си въ тѣхъ? За това трѣба да се тури единъ членъ, по който да се задължатъ родителитѣ, да проваждатъ дѣцата си отъ 7 год. на горѣ въ училището и да бжде наказванъ онзи, който не ги проважда.

Мин. Гюзелевъ: Г-нъ Грънчаровъ направи едно предложение, и ако е съгласно Нар. Събрание, може да го разсжди. Азъ не съмъ противенъ на това.

Св. Радевъ: Г-да депутатитѣ, които по напредъ говориха относително за членъта на Конст., който казва, че първоначалното учение е задължително, иматъ право и азъ съмъ на мнѣние да се притури

това въ предложенията на Г-на Министра. Има случай, дѣто въ едно или двѣ села има 60 дѣца въ списѣктъ, а само 20 посѣщаватъ редовно училището; ако попиташъ селенитѣ: защо не ги () оваждатъ, тѣ ще отговарятъ: нѣмаи време. — Инспекторитѣ даватъ рапорти на началницитѣ но тѣ имъ отговарятъ: не можемъ нищо да направимъ; ако идатъ на сѣда, той имъ казва, че не може да сѣди селенитѣ, и нѣмаи такива срѣдства за да ги накара да бжде задължително посѣщението на училището. Трѣба да ходятъ дѣцата въ училището, защото намъ трѣбать хора, които да знаятъ да четатъ и пишатъ; другояче ще бжде тежко съ насъ.

Велко Костовъ: Съгласенъ съмъ да се направи това, защото напр. въ нашето село има записани 100 ученици а само 20 посѣщаватъ училището и тѣй учителитѣ стои безъ работа.

Минко Радославовъ: Щомъ се казва въ конституцията, че първоначалното учение е задължително, само по себѣ работата е доволно ясна. Стѣдователно друго предложение е излишно. А да правимъ наказателенъ законъ за бащитѣ, които не даватъ дѣцата си на учение, това сега не можемъ. Тѣ прашатъ, дѣцата си зимно време, а лѣтно време не ги прашатъ защото тогава дѣцата нѣмаи време. Тѣй сѣщо трѣба да се оставятъ дѣцата до известни години въ училището; селенитѣ сѣ принудени по положението си да ги водятъ безъ време и да ги даватъ на занаятъ. Преди да се направи такава едно постановление, трѣба да се снабдятъ сичкитѣ училища съ учители, и тогава ще има значение едно таково постановление.

Славейковъ: Съгласенъ съмъ, че като първоначалното учение е задължително, това значи, че всяка община трѣба да се постараетъ да ходятъ дѣцата и въ училището, защото иначе ще останемъ пакъ въ сѣщето положение въ каквото сме били и до сега. Има да напомнимъ на Г-на М-ра, който каза, че задължителността става постъпено; това е истина, но при всячко това трѣба да задължимъ общинитѣ да настояватъ, колкото е възможно щото всичкитѣ дѣца да посѣщаватъ училищата и да не позволяватъ на родителитѣ да изваждатъ дѣцата си изъ училището, защото тогава се побърква редътъ. Но има работи, които се нуждаятъ отъ много ръцѣ и лица; въ такъвъ случай може да се прави нѣкакво исклучение, и училищното настоятелство може да прости нѣкогашъ такъвъ нередовностъ. Но ние не трѣба да умаляваи силата на закона. За това азъ казвамъ, че всекой е длъженъ, да праша дѣцата си въ училището, но ще се случи време, когато не може. А които нарочне не прашатъ дѣцата си, за тѣхъ може да се приложи закона, който говори за задължителността.

Бръшляновъ: Много хубаво би било ако

можеше това предложение да се изпълни, т. е, насилствено да се каржат дѣцата въ училищата. Ако можемъ това да туримъ въ дѣйствиe, тогава ние ще бждемъ най-добрия народъ и единъ отъ най-просвѣщенитѣ въ цѣла Европа. Но азъ незная, да ли едно такова предложение може насилствено да се прилага. У насъ неудобноститѣ сж различни. Представете си едно село отъ 500 или 600 кѣщи, което отъ двата пола ще има 600 дѣца, ако земемъ едно на друго по едно дѣте отъ всѣка кѣща. Както знаемъ, че единъ учителъ, за да принесе полза, не може да учи повече отъ 60 до 100 дѣца, то значи, че въ това село трѣбать 6 души учители. Да ли е това възможно? — Освѣтъ това знаемъ, че и помѣщения не се намиратъ въ селата, тъй щото таково едно предложение да се въведе, сега е неудобно. За това задължителността трѣба да се въведе постъпено. Колкото за редовното ходение на дѣцата, които сж записани, остава на настоятелствата да бдятъ, щото да ходятъ, а иначе не можежъ да пристѣпимъ при тѣзи наши обстоятелства.

Т. Станчовъ: Много чудно ми се вижда, какъ единъ въпросъ, който се касае за бждущето на нашитѣ млади дѣчица, какъ искаме, легко да го поминемъ и да не обрнемъ онова внимание на него, което естествено заслужва. Ние се съгласихми, че нашитѣ народни училища ще купатъ, ако не се плаща редовно на учителитѣ. Но не трѣба ли да се съгласимъ, че трѣба нашитѣ млади дѣца да се пращатъ редовно въ училището, дѣто ще се приготвятъ за бждѣщи граждани, на които остава сичката наша бждѣщностъ? Единъ отъ предговорившитѣ каза, че незнае такъвъ законъ да ли сѣществува въ една друга държава, щото непременно да се задължаватъ родителитѣ да пращатъ дѣцата си въ училището. Но до колкото азъ зная, ще приведа за примѣръ Америка; тамъ е такава задължителността, щото ако нѣкой баща, майка или опекунъ не праща дѣцата си въ училището, продава му се даже и имота. По такъвъ начинъ хората сж могли да принудятъ родителитѣ, да пращатъ дѣцата си въ училището — Да оставимъ на страна това дѣто казватъ нѣкои, че такова нѣщо у насъ е неприложимо. Никой не може да каже, че майката или бащата необичатъ своитѣ дѣца; но истина е, че мнозина незнаятъ начинътъ, по който да ги обичатъ. Особено проститѣ хора, неразбиратъ силата на образованието и нейната важностъ, а по тѣзи причина не пращатъ редовно дѣцата си въ училището. Стѣдователно не за любовъ на родителитѣ, но за любовъ къмъ невиннитѣ дѣчица трѣба да има единъ законъ, който да налага на родителитѣ, щото до единъ степенъ да сж длъжни да пращатъ дѣцата си въ училището. Ако ние неопредѣлимъ това, тогава никогажъ не ще да имаме добръ

устроенни училища; защото ако нѣма ученици, нѣма нито училища, и ние можемъ да плащаме най-редовно на своитѣ учители, но каква полза ще бжде отъ това, когато нѣма кого да учатъ?

— Нѣкои казватъ, че нѣмало редовни здания. Ако нѣма, тогава трѣба да се потрудимъ за напредъ да ги има. Ние ще глѣдами да направимъ училища, и когато ги направимъ, трѣба да помислимъ, кой ще влѣзе вътрѣ и кого ще учимъ. — Другъ въпросъ има, че нашитѣ родители много малко пращатъ дѣцата си въ училището особено въ лѣтно време. Въ зимно време пращатъ ги, а когато дойде работа на полето, тогава училищата сж праздни. Сега е въпросъ, какъ да се постѣпимъ, за да ходятъ редовно дѣцата въ училището. И той е най-лесенъ въпросъ. Азъ мисля на нашитѣ селски училища, ако се опредѣлятъ по дълги ваканции, и особено да бждѣтъ въ работно време, тогава въ тѣхъ ще има редовни ученици. — За любовъ на невиннитѣ дѣчица нужно е, да направимъ законъ, който да задължава родителитѣ да пращатъ дѣцата си въ училището.

Цеко Петковъ: По моето мнѣние не трѣба толкова дълго време да се учатъ. До сега въ нашитѣ училища се пращаха дѣцата, когато бѣше по-лесно на родителитѣ; но при всичко това ние имаме майстори, и писари и чиновници, както ги нѣматъ нито Гърцитѣ нито Турцитѣ. Въ лѣтно време дѣте не може да иде на школа, но трѣба да волува и да бразди, истина, че не трѣба дѣте да игра по селото; но такова, по закона, което да е на възраст и може да иде въ школа, а въ всѣки случай не може да се опредѣли задължителността.

Атанасъ Костовъ: Ако и отъ давно време сѣществуватъ училища въ нашитѣ села, но малцина сж оцѣнили науката. Селенитѣ сж научени да пращатъ дѣцата си въ училището въ онова време, когато нѣматъ никаква работа у дома. Щомъ има работа за въ полето, тогава му трѣба за въ полето, или пасе волове и т. н. По моето мнѣние не трѣба да се глѣда на тѣзи малки работи, които може дѣтето да направи на бащата; но трѣба да се обърне внимание на Конституцията, по която сѣки е задълженъ да кара дѣцата си въ училището. Това е нужно защото нѣкътъ ще ни стоитъ празни училищата.

Н. Тошковъ: Има много села дѣто има по 50 дѣца, но нѣма нито единъ даскалъ. Какво ще правятъ тогава невиннитѣ дѣца?

Наумовъ: Наистина, че сички говориха, че трѣба да се направи законъ задължителенъ; именно говореше за това Г-лъ Т. Станчевъ. Но ако и да се направи, не може да се тури въ дѣйствиe. Ако можемъ да караме сичкитѣ дѣца въ училището, тогазъ да го направимъ; но ако не можемъ, тогазъ

да приемѣ предложението на Г-на Славейкова, т. е. да бѣде закона обвѣзателенъ, до колкото е възможно. И въ другитѣ държави не е станала задължителността изведнажъ, но минхли сж се много години.

Мин. Каравеловъ: Азъ желая да подкрѣпѣя думитѣ на Г-на Наумова: лесно е да направимъ законъ; но е тѣжко да го изпълняваме. Трѣба да изберемъ законъ такъвъ, който да може да се изпълнява. Така да кажемъ, че сичкитѣ дѣца сж обвѣзани да посѣщаватъ школата, това не може да се извърши нито въ Америка нито въ Германия. Виждамъ тамъ, когато се зиматъ солдати, че се казва 15% сж неграмотни. Така виждамъ, че при сичката строгостъ на закона въ Америка и Германия пакъ не сж достигнали до това, да бѣдѣтъ сички грамотни. Заради туй по добръ е, да бѣде закона по легкъ, особено като нѣмаме доволно здания, нито доволно учители.

Рангелъ Костовъ: Азъ мисли, че това се вѣче исчерпа и азъ съмъ съгласенъ на това, което каза Г-нъ министръ. Защото селата иматъ наистина много дѣца и нѣкой ходятъ по улицитѣ безъ работа и не рачатъ да ходятъ въ училището. Ние казваме на родителитѣ: давайте ги. Но това бѣше безъ резултатъ, безъ успѣхъ защото е безъ наказание. То не може да остане въ бѣдѣще.

Бръшляновъ: Г-нъ Т. Станчевъ поговори съ много хубави думи върху въпроса, който е на дневний редъ. Азъ вѣрвамъ, че едва щѣше да бѣде нѣкой другъ въпросъ, върху който така разпалено може да се говори, както върху Училищата. Найпослѣ се обърна той къмъ депутатитѣ, като направи апелация къмъ тѣхъ за невинитѣ дѣца; като да има нѣкой, който казва, щото дѣцата на селенитѣ и въобще на гражданитѣ, да се не провождатъ въ училището или да не се учатъ и възпитаватъ. Такова нѣщо е малко прекалено; но както и да е, той не е зималъ въ внимание сичкитѣ обстоятелства, които трѣба да се зиматъ. На пр. ако има въ едно село 600 дѣца, можели да бѣдѣтъ 10 учители? Той казва, че въ Америка е тѣй. Това сички го знаемъ; но това не е постигнато изведнажъ. Като казва конституцията, че учението е задължително, то не трѣба да се пиши другъ законъ, само съмъ съгласенъ, че трѣба да се полага въ дѣйствието, до колкото е възможно; защото всѣки образованъ Българинъ е длъженъ да свѣтѣва и праца дѣцата си въ училището; но да ги пресилваме, това е прекалена идея.

Т. Станчевъ: Само три думи ще кажа Г-да; Желателно е, да обърнете внимание на тѣзи думи на предговорившия, за да видите, съ какви умове сж били училищнитѣ ни инспектори;

Председателъ: Запрѣщаватъ се лични нападения, (Гласове Исчерпано е;)

Бръшляновъ: Азъ ще отговоря само двѣ думи на Г-на Станчева. Той каза въ отговоръ на моитѣ думи, да можете да знаете, съ какви умове имахме училищни инспектори; а съ това потвърждава моето мнѣние, че като инспекторъ съмъ опитенъ по тѣзи частъ и говоря не по фантазия, но по опитност.

Икономъ Попъ Тодоръ: Тука се приеха нѣкои предложения, и сега остава да се произнесемъ исцѣло. Раздадохъ се нѣкои проекти, по които ще станѣтъ управленията на училищата и пр. Азъ мисля, че тѣзи предложения, които се направиха сега отъ Г-на Министра на Просвѣщението, направиха се заради туй, защото остава малко време, за да може да се разисква законътъ за училищата. А необходимо е да се знаатъ нѣкои мѣрки въ това отношение. Проектътъ за училищата е въ рѣцѣтъ на всѣкого, и въ идущата сесия ще се разисква, изучи и узакони всичко, което трѣба, като се земе предъ видъ онова, което предписва нашата Конституция и сичко което ни диктува чувството за просвѣщението на нашиятъ народъ. Тогава ще направимъ законъ и ако Народ. Събрание изучи този въпросъ повече и ако се убѣди, че можемъ да направимъ тѣй задължително посѣщаванieto на училищата, за да употребимъ насилствени мѣрки, тогава можемъ да го направимъ. Но ако да видимъ невъзможностъ, като има неразвити, които немогатъ да опѣнятъ какво е нѣщо наука, тогава тѣзи нѣща, които намѣримъ за добръ, ще ги изложимъ въ законътъ за училищата, а когато се отлага този въпросъ за идущата сесия, то ми се чини, че е излишно сега да се продължава разискването, но трѣба да пристѣпимъ да гласоподаваме върху предложението на Г-на Министра на просвѣщението исцѣло, а послѣ да глѣдаме за други работи (Гласове: Съгласно.)

Председателъ: Желаетъ ли Народ. Събрание да се гласоподава исцѣло и да се мини на дневний редъ? (Гласове: Желаетъ.)

М-ръ Гюзелевъ: (Чете исцѣло предложението.)

Председателъ: Приема ли Народ. Събрание предложението на Г-на Министра на Просвѣщението така, както се прочетоха исцѣло въ послѣдната редакция? (Приема се.)

Мин. Гюзелевъ: Второто предложение се отнася повече къмъ учебната частъ. У насъ има сега 8 разни училища: първоначални, двое и четворокласни училища, реалнитѣ гимназии и классическитѣ, реални и духовни семинарии. Споредъ програмата, която сега съществува, нѣматъ нуждитѣ отношения между себе си; тѣй щото ученикътъ, който се учи въ второкласно или четворокласно училище, споредъ знанието си не може да отговаря на другитѣ классове на гимназиитѣ или на духовнитѣ семинарии, ако желае да

слѣдва. За това желателно би било да се нареди така, да има отношение между тѣзи училища, а да има още нѣкои прогимназии, или реални и духовни семинарии. Желателно би било да се положат реалнитѣ предмѣти въ по горнитѣ классове. Освѣтъ това реалнитѣ училища сж отворени съ една цѣль, която не е ясно опредѣлена. Ние нѣмаме до сега ни едно правителствено училище, което да приготвява учители за първоначалнитѣ училища. Това нѣщо, ако да не го направимъ, тогава сж напразно сички-тѣ наши закони за училищата; защото не ще се добиемъ съ довольно способни учители. Най послѣ ние имаме второкласни гимназии, тѣ за да се наредятъ добръ, изискватъ се хора, които добръ да познаватъ классицизма. За това виждатъ се голѣми недостатѣци, и ние като нѣмаме срѣдства да наредимъ нови завѣдения, както се изисква, за това по мое мнѣние вмѣсто двѣ лоши училища, може да се направи едно добро. Сжщо и за духовнитѣ семинарии: Ние имаме двѣ такива: една въ Лѣсковецъ, друга въ Самоковъ. Добръ е да бждатъ двѣ, но по недостатѣкъ на учители, или по други нѣкои причини тѣхното състояние не е таково, както е желателно. Заради туй по моето мнѣние едната отъ тѣхъ може да се нареди както слѣдва; а другата да се напусти; защото по голѣма полза имаме отъ една добра, отъ колкото отъ двѣ лоши. Заради туй като земамъ въ внимание сичко това, предлагамъ на Събранието ето какво.

(Чете:) 1) Вмѣсто двукласнитѣ и четворокласнитѣ училища се основаватъ училища трикласни съ тригодишенъ курсъ, въ които ще се изучаватъ слѣдующитѣ предмѣти: Законъ Божий, Българский языкъ, Аритметика, Практическа Геометрия, География съ пообширно изучаване Балканский полуостровъ отъ къмъ Географическа и Историческа страна, Естествовѣдение, Рисование, Пѣяние и Гимнастика.

2) Программата во всѣко срѣдне учебно завѣдение въ Княжеството се нареджа така, щото тия завѣдения ще бждатъ продължение отъ трикласнитѣ училища.

3) Четворокласнитѣ правителствени училища се преобразуватъ на учителски семинарии; за приготвяне учители за първоначалнитѣ училища; Х. О. Пазарджикското се пренася въ Силистра; а Бѣлоградчишкото въ Царибродъ.

4) Софийската женска гимназия става учителска семинария за приготвяне учителки.

5) Габровската Классическа Гимназия става реална.

6) Ломската реална става правителствена.

7) Самоковската Дух. семинария се упразднява.

Наумовъ: Понеже часътъ е 11, а подиръ пладнѣ пакъ ще се съберемъ, то предлагамъ да се

разиска постѣ пладнѣ.

Предсѣдателъ: Желаетъ ли Народ. Събрание сега да се разиска? (Нежелае.) Тогава на дневний редъ постѣ пладнѣ ще бжде настоящето предложение; а за сега засѣданието се закрива.

(Конецъ въ 11 часа.)

Предсѣдателъ: **П. Р. Славейковъ.**

Подпредсѣдатели

Д-ръ И. Брадель.

Н. Сукнаровъ.

Секретари

Ив. Даневъ

Хр. Баларевъ

В. П. Золотовъ

К. Коевъ.

Р. Каролевъ

А. Храновъ

Т. Станчовъ

Х. Грънчаровъ

Управитель на стенографическото бюро **А. Безеншекъ.**